

Г.М.Иманбекова 

аға оқытушы

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Тараз қаласы., Қазақстан

gulvira_02.75@mail.ru

ҚОҒАМНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ҚҰРЫЛЫМЫН АНЫҚТАУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ САЯСИ БІРЕГЕЙЛІК ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа. Саяси бірегейлік қоғамның әлеуметтік-саяси құрылымының дамуының негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Мақалада автор саяси бірегейліктің мәнін қоғамның құрылымы мен қоғамның саяси құрылымын, билік пен қоғам арасындағы кері байланыс жүйесін қалыптастыруда, саяси белсенділігін арттыруда, қоғамды белгілі бір идеялар мен бағдарламалар төңірегінде біріктіруге, сондай-ақ халықтың кең топтарының мүдделерін біріктіруге және тұжырымдауға қабілетті анықтамалық топтарды қалыптастыру жолдарын қарастырады. Саяси бірегейліктің қалыптасуына бірқатар факторлар әсер етеді, олардың арасында жеке тұлғаны әлеуметтендіру процесі, жалпы азаматтық және саяси мәдениеттің даму деңгейі, әлеуметтік стратификацияның ерекшеліктері, жеке тұлғаның әлеуметтік мәртебесі, сондай-ақ оның білім деңгейі, әртүрлі материалдық және ауызша рәміздер, жеке тұлғаның тұрғылықты жері, аумақтың мәдени ерекшеліктері, халықтың этникалық және нәсілдік құрамы және т.б. Мақалада қоғамның әлеуметтік-саяси құрылымын анықтаудың әдіснамалық негізі ретінде саяси бірегейліктің маңызды аспектілері талданылады.

Тірек сөздер: әлеуметтік, саяси, бірегейлік, талдау, зерттеу, құрылым, қоғам.

Кіріспе. Саяси бірегейлік-табиғи-климаттық жағдайларға, мемлекеттік құрылыстың тарихи тәжірибесіне, экономикалық қызметтің ерекшелігіне, дінге, психикалық және психологиялық ерекшеліктерге негізделген күрделі әлеуметтік-саяси құбылыс, олар саяси идеялар мен билік органдарын құру тәсілдері мен тетіктері туралы идеялар төңірегінде жеке адамдар мен әлеуметтік топтардың бірлігін қамтамасыз етеді. Саяси бірегейлік -ұжымдық бірегейліктің дамыған түрі. Ол этникалық, ұлттық немесе мемлекеттік сияқты басқа бірегейліктермен толық сәйкес келмейді. Алайда, ұлттық бірегейлікпен тығыз байланысты, жеке тұлғаны белгілі бір этникалық топпен және оның мемлекетімен бірге біріктіруді білдіреді. Саяси бірегейлік құрылымында екі деңгейді ажыратуға болады:

мемлекеттік және басқа да қоғамдық-саяси институттар арқылы көрінетін институционалдық деңгей және идеялармен, менталитетпен, ұлттық-мәдени ерекшеліктермен, дәстүрлермен, әдет-ғұрыптармен, құндылықтармен байланысты институционалдық емес деңгей.

Саяси бірегейлікті қалыптастырудың негізі саяси принциптер, мемлекет туралы тарихи және мәдени идеялар, білім деңгейі және жеке адам қабылдаған және бөлісетін басқа факторлар, сондай-ақ оның белгіленген нұсқауларды орындауға дайындығы болып табылады.

Саяси бірегейлік оң және теріс жағынан көрінеді. Саяси бірегейліктің жағымды жағы жеке тұлғаның көпшілікті құрайтын пікірлес қоғаммен бірге біріктіруді және ұсынылған саяси мағыналар мен құндылықтарды қолдау

арқылы көрінеді. Теріс жағы басым идеологияның белсенді немесе пассивті қарсылығында, белгіленген саяси және әлеуметтік-экономикалық тәртіпте көрінеді.

Саяси бірегейлікке қатысты мәселелер алғаш рет ғылымда «саяси бірегейлік» деп белгіленген саяси өмірдің жаңа формасы АҚШ-та 1960 жылдары пайда болды. XX ғасырдың аяғында оның таралу географиясы әлемнің көптеген елдерін, соның ішінде Қазақстанды да қамтыды. Саяси бірегейлікті қалыптастырудың бастаулары тұтастай алғанда бірегейліктің жалпы тұжырымдамасының, оның мазмұны мен әртүрлі түрлерінің жазықтығында жатыр. Бірегейлік мәселелері отандық зерттеушілер арасында үлкен қызығушылық тудырып отыр.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Қазіргі кезеңде саяси бірегейлікті зерттеу объектісі ретінде саяси зерттеу әдістерін жетілдіруге қажеттілік туғызады және алғышарттар жасайды. Саяси-құқықтық талдау әдісі ұсынылды, оның құқықтық компоненті зерттеу объектісінің іс-әрекеттерінің құқықтық нормаларына, адамның құқықтары мен бостандықтары туралы халықаралық актілерге және қолданыстағы заңнамаға бірегейлігін талдаудан, саяси мақсаттары мен нәтижелерін анықтаудан тұрады. Салыстырмалы институционалдық талдау әдісі ұсынылды, оның мәні олардың арасындағы өзара байланыстар мен ықпал ету тенденцияларын анықтау мақсатында мемлекеттің әртүрлі сипаттамаларын салыстыру болып табылады, ол үшін халықаралық және үкіметтік емес ұйымдардың мемлекеттік зерттеулерінің нәтижелері бастапқы деректер болып табылады.

Зерттеу нәтижелерін талқылау. Саяси бірегейлік - биліктің қандай да бір формасы үшін ортақ күресі бар белгілі бір топтарға жататындығын білдіретін әлеуметтік бірегейліктің бір түрі. Бұл саяси партиямен бірегейлендіруді қамтуы мүмкін, бірақ ол нақты саяси мәселелерге, ұлтшылдыққа, этносаралық қатынастарға немесе неғұрлым

абстрактілі идеологиялық осьтерге қатысты ұстанымдарға да қатысты. Бірегейлендірудің нысаны ең нақты саяси мәселелер бойынша дауыс беру ниеттері мен ұстанымдарын болжаудың ең күшті факторы болып табылады. Партиялық бірегейлендірудің күші, өз кезегінде, жасына қарай артады, өйткені жеке тұлға сайлау жүйесіне қатысты тәжірибе жинақтайды.

Бірегейлік мәселелері философтардың, әлеуметтанушылардың, мәдениеттанушылардың, саясаттанушылардың және т.б. назарында, әрине, әрбір ғылыми пән осы құбылысқа деген көзқарасын сипаттайды. Атап айтқанда, әлеуметтануда бірегейліктің әлеуметтік-мәдени ерекшеліктеріне назар аударылады, әлеуметтік топтардың өзін-өзі анықтау механизмін және қауымдас-тықтардағы жеке тұлғаларды бірегейлендіруді зерттеу ұсынылады. Мәдениеттануда бірегейліктің мәні ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерімен байланысты. Философиялық ғылымда бірегейлік әлеуметті, антропологиялық, мәдени аспектілері қарастырылады. Саяси ғылымда оның мазмұны, мәні, түрлері, мысалы аймақтық саяси бірегейлік, азаматтық саяси бірегейлік, этно-ұлттық саяси бірегейлік және т.б. мәселелері жан-жақты қарастырылады. Атап айтқанда, Т.З.Мансуровтың көзқарасы бойынша саяси бірегейлік топтық сипатқа ие және өзінің жеке топқа, институтқа (кәсіподақ, қоғамдық-саяси қозғалыс, саяси партия) қатыстылығын түсінуде, қандай да бір саяси көзқарастармен, идеялармен, ұстанымдармен бірегейлендіруде, сондай-ақ оны саяси процестің басқа факторлары тарапынан тануда көрінеді [1].

Кез-келген мемлекеттің саяси бірегейлігін қалыптастыру күрделі әлеуметтік-саяси құбылыс болып табылады. Бірегейлікке, ең алдымен, өзгермелі әлемнің жаһандық процестері әсер етеді.

Саяси бірегейлік ұлттық қауіпсіздік мәселесі де, елдің даму құралы да. Патриотизм, ұлттық идея, саяси бірегейлік,

толеранттылық мәселелері Қазақстанда ұлттық бірегейлікті қалыптастыру үдерісімен тікелей байланысты. Ә.Н.Нысабаев, Е.Е.Бурова, А.Сайлаубекқызы «көпмәдениетті қоғам жағдайындағы Қазақстандықтардың бірегейлігінің ерекшеліктері» атты мақаласында: «Қазақстандық қоғамға полиэтностық және көпконфессионалдылық, сондай-ақ жасына және этникалық тегіне байланысты бірегейліктер мен әлеуметтік ұғымдарды сегментациялау тән», - деп тұжырымдайды [2, 40 б.].

В.Ю. Дунаев, В.Д. Курганская, А.Сағиқызы: «Қазіргі Қазақстанның саяси бірегейлігі өзінің әртүрлі принциптерінің араласуымен сипатталады, құрылымдауды бастауымен, институционализациянуымен ерекшеленетіне назар аударады» [3, 96 б.].

Р.Қадыржанов: «Жаһанданудың аса күрделі жағдайында, сарапшылар «ұлттық мемлекеттің соңы» туралы айтқан кезде, Қазақстан өзінің ұлттық мемлекетін құруға және нығайтуға мәжбүр. Бұл процесте ұлттық бірегейлікті анықтау өте маңызды. Ұлттық мемлекеттің және оның азаматтығының болуы автоматты түрде ұлттық бірегейлікті орнатуға кепілдік бермейді. Шын мәнінде, біз Қазақстан халқын анықтау туралы айтып отырмыз, яғни, біз оны «қазақтар» немесе «қазақстандықтар» деп анықтаймыз ба, бүгінде осы бірегейлендіру санаттарының айтарлықтай қарама-қайшылығы байқалады», - дей келе, саяси бірегейлендіруді ұлттық бірегейлендірумен байланыста айшықтайды [4, 89 б.].

Саяси бірегейлікке байланысты ғалымдар бірегейлікті талдаудың үш деңгейін анықтайды: «бірінші жеке (микроәлеуметтік) деңгейде жеке адам өзін өміріндегі ең маңызды адамдармен (отбасы, достары, әріптестері және т. б.), екінші деңгейде – әлеуметтік, бірегейлендіру бірқатар белгілерді (гендерлік, әлеуметтік) ескере отырып, белгілі бір әлеуметтік топтарда жүреді, үшінші деңгей – макроәлеуметтік-онда адам өзін ең кең категориялармен (этнос, ұлт, мәдениет, дін немесе саяси білім) бірегейлендіреді». Саяси

бірегейлілік туралы құрылымдық идеяны И.Н.Тимофеев негіздейді [5, 176 б.]. М.С.Шайкемелев «Азаматтық бірегейлендіру қазақтың бірегейлігінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде» атты еңбегінде, қоғамдық жаңғырту үдерістері контекстіндегі қазақ бірегейлігін трансформациялаудың мәдени-тарихи, саяси, этноұлттық және әлеуметтік-психологиялық аспектілерін түсінуге ерекше көңіл бөлінеді. Қазақ этносының құндылық түсініктеріне негізделген бірегейлендіру жобасын ұсынуға мүмкіндік беретін дүниетанымдық негіздер мен әдіснамалық тәсілдерді зерттейді [6, 83 б.]. Әлеуметтік топтар мен институттардың айналасында «саяси құрылыммен тікелей байланысты: партиялар, мемлекет, азаматтық және т.б. және тек саяси бағытты дамыту мәселелері бойынша, яғни тікелей билік пен билік қатынастарын жүзеге асырумен» саяси бірегейліктің қалыптасуын көрсетеді.

Саяси бірегейліліктің белгіленген тұжырымдамалары оны анықтауға субъективті және объективті көзқарастарды ажыратуға мүмкіндік береді. Бір жағынан, саяси бірегейлілік - жеке, топтық деңгейде және тұтастай алғанда бүкіл қоғам деңгейінде өзінің тиесілігін түсіну. Екінші жағынан, оны объективті берілген немесе қоғамдық санада көрінетін мемлекеттің өзін-өзі анықтауының нәтижесі болып табылатын ұжымдық образ ретінде қарастыруға болады. Субъективті деңгейде саяси бірегейлікті қалыптастыру процесіне саяси субмәдениеттермен бірегейлендіру, партиялылық, саяси өмірге қатысу деңгейі, саяси сана деңгейі айтарлықтай әсер етеді. Саяси жетілу мен саяси өзін-өзі бірегейлендірудің көрсеткіші жекелеген адамдар мен олардың бірлестіктерінің елдің саяси өміріне қатысу деңгейі болып табылады. Демек, саяси бірегейлікті қалыптастырудың және оны субъективті деңгейде жүзеге асырудың негізі, ең алдымен, саяси институттардың жеке тұлғаларды саяси белсенділікке итермелеуге, олардың саяси мәдениетінің деңгейін арттыруға және олардың саяси жетілуін

қалыптастыруға бағытталған қызметі болып табылады. Саяси бірегейлендіруді таңдаудың көрінісі саяси мінез-құлық болып саналады, ол көбінесе жеке адамдардың, әлеуметтік топтардың, ұлттардың немесе бүкіл қоғамдардың саяси сана деңгейімен анықталады. Саяси сана деңгейін және елдің саяси өміріне қатысуға дайындығын арттыру саяси партиялардың қызметі арқылы жүзеге асырылады. Қоғамдағы саяси сана деңгейі жеке адамдардың саяси мәдениеті мен саяси сана деңгейімен генетикалық байланыста болады.

Саяси бірегейлікті зерттеудің өзектілігі келесі жағдайлармен анықталады:

Біріншіден, ұлттық бірегейліктің қалыптасуы тұрақты саяси-әлеуметтік дамудың объективті қажеттілігін көрсетеді;

Екіншіден, жаһандану жағдайында бірегейлік жеке деңгейде ұлттық ынтымақтастық пен ұжымдық сананы шоғырландыру механизмі ретінде әрекет етеді.

«Бірегейліктің әлеуметтік модельдері – аумақтық (аймақтық, конфессиялық, гендерлік, этникалық) қазіргі қоғамда саяси, полипарадигмалық және пәнаралық сипатқа ие болады» деген көзқарас әділетті. Саяси бірегейлікті елдің өткенін бейнелеу мен түсіндірудің жиынтығы ретінде де бағалауға болады және белгілі бір логика шеңберінде құрылымдалған тарихи өткенді ерекше түсіндіру ретінде анықталады.

Қалыпты жағдайда бірегейлілік аймақ тұрғындарының құндылықтары мен мінез-құлық нормаларының белгілі бір жүйесін қалыптастыруда көрінеді. Оны фольклорда, дәстүрлерде, мифтерде, тарихи оқиғаларды жергілікті түсіндіруде табуға болады.

Бірегейлендіру құрылысының бірнеше нысандары мен көздерін ажыратуға болады:

- заңдастырушы бірегейлілік-қоғамның басым институттары актерлерге үстемдігін кеңейту және ұтымды ету үшін енгізеді;

- қарсылықтың бірегейлігі, оларды бағаламау немесе/және үстемдік логикасымен стигма жағдайында актерлер қалыптастырады;

- әлеуметтік актерлер қолда бар мәдени материалға сүйене отырып, олардың қоғамдағы орнын анықтайтын және бүкіл әлеуметтік құрылымды өзгертуге бағытталған жаңа бірегейлікті құратын проективті бірегейлілік.

Саяси бірегейліктің түрлері: ұлттық, азаматтық, этникалық болып бөлінеді. Ұлттың саяси бірегейлік күрделі, оның құрылымында белгілі бір тарихи контекстке, жалпыұлттық және аймақтық дәстүрлер мен құндылықтарға, әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерге байланысты белгілі бір аймақтық бірегейліктерді ажыратуға болады. Саяси бірегейлік аймақтық бірегейліктің қалыптасуына әкеледі. Аймақтық бірегейлік белгілі бір кеңістік ретінде аймақты жобалау элементтерінің бірі ретінде әрекет етеді. Ол жалпы ұлттық саяси мәселелерді ерекше қабылдауға негіз болады және аумақтың ортақтығы, аймақтық өмірдің ерекшеліктері, белгілі бір құндылықтар жүйесі негізінде қалыптасады. Аймақтық бірегейлендіру құрылымында екі негізгі компонент бар – білім, өзінің «аумақтық» тобының ерекшеліктері туралы идеялар және оның мүшесі ретінде өзін-өзі тану және өз аумағының қасиеттерін бағалау, оның әлемдік және жергілікті координаттар жүйесіндегі маңыздылығын айшықтау. Саяси бірегейлілік типтері өкілдерінің негізгі әлеуметтік сипаттамалары да анықталды. Олардың арасындағы негізгі бөліну жас, білім, табыс және материалдық жағдайдың өзін-өзі бағалауы сияқты негізгі әлеуметтік сипаттамаларға сәйкес болды. Әр түрлі субъективті бағалаулардағы топтардың ерекшеліктері де анықталды. Әлеуметтік құрылымды зерттеу қоғамды оның әртүрлі бөліктері бір-бірімен белгілі бір байланыста болатын тұтас жүйе ретінде қарастыруды қамтиды. Әлеуметтік-саяси құрылым - «саяси» деп аталатын негіздер бойынша бөлінген әлеуметтік құрылымның ерекше бөлімі.

Қазіргі саяси шындықта әлеуметтік-саяси құрылымның стандартты негізі іс жүзінде

жұмыс істемейді. Бүкіл қоғамның саяси көңіл-күйін бейнелейтін, бүкіл қоғамның нақты әлеуметтік-саяси құрылымын анықтауға болатын жеке тұлғаның саяси бағдарларына негізделген құрылымдау үшін осындай негіздерді табу мәселесі туындайды. Біздің ойымызша, мұндай негізді құрудың негізі «саяси бірегейлік» конструкциясы түрінде ұсынылуы мүмкін. Бүгінгі Қазақстандағы жағдай саяси бірегейлікті қалыптастыру процесі жалғасып жатқанын көрсетеді. Саяси бірегейліктің ажырамас бөлігі болып табылатын ұлттық және азаматтық бірегейлікті қалыптастыру процесі де аяқталған жоқ. Саяси бірегейлік санатына, оны қалыптастыру бағыттары мен тетіктеріне қатысты мәселелер әртүрлі ғылыми пәндер өкілдерінің назарында. Бұл тақырыпқа саясаттану, әлеуметтану, философия, тарихи, психологиялық, құқықтық мектептердің өкілдері жүгінеді, бұл оның күрделілігі мен жан-жақтылығын растайды. Әдетте ғылыми еңбектерде саяси бірегейлік мәселесі ұлттық және азаматтық бірегейлік сияқты басқа бірегейліктерді дамыту контекстінде қарастырылады. Саяси бірегейлік – ғылыми зерттеулердің салыстырмалы түрде жаңа пәні. Бұл мәселе ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап ғалымдардың назарын аудара бастады, бұл екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі өзгерістерге байланысты болды.

Қорытынды. «Саяси бірегейлік» санатын талдау мыналарды анықтайды, оның құрамдас бөліктері. Дәстүр бойынша саяси ғылымда бұл тұрғыда үш аспект бар:

1) саяси бірегейлік саяси принциптердің жиынтығы ретінде, соның негізінде адам өзін белгілі бір топпен бірегейлендіре алады және өзінің белгілі бір мемлекетке жататындығын біледі;

2) саяси бірегейлік мемлекет туралы оны басқалардан ерекшелендіретін және оның бірегейлігін айқындайтын идеялар жиынтығы ретінде;

3) саяси бірегейлік ел халқының психикалық-психологиялық қауымдастығының негіздеріне ықпал ететін

фактілер, мифтер, халық жетістіктерінің жиынтығы ретінде.

Осылайша, саяси бірегейлік саяси принциптер, мемлекет туралы тарихи-мәдени идеялар, білім және жеке адам қабылдаған және бөлісетін басқа факторлар, сондай-ақ оның берілген көзқарастарды ұстануға дайындығы негізінде қалыптасады. Оны саяси процестердің табиғатын түсіну және қатысу тәжірибесінің негізінде қалыптасатын негізгі негізі бар әлеуметтік-саяси көзқарас, сондай-ақ сыртқы факторлардың әсерінен қалыптасатын ситуациялық негіз ретінде қарастыруға болады.

Саяси бірегейлендірудің маңыздылығы оның функциялары арқылы көрінеді.

Біріншіден, ол жеке әлеуметтік топтар өздерінің мүдделерін нақты білетін және оларды біріктіруге және артикуляциялауға мүмкіндік алатын қоғамды құрады.

Екіншіден, ол қоғамның саяси құрылымына ықпал етеді. Қоғамның билік үшін партиялық-саяси сегментациясы ең маңызды маркер болып табылады, бұл соңғысына қоғамның сын-қатерлері мен талаптарына уақтылы жауап беруге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, саяси бірегейлендіру билік үшін қоғамдағы көңіл-күйдің индикаторы ретінде қызмет етеді, өйткені оның арқасында мемлекет саясатына, оның шешімдеріне, жүргізіліп жатқан реформаларға және т. б. қатысты қоғамдық пікір қалыптасады.

Төртіншіден, дамыған демократиядағы саяси бірегейлендіру сайлау науқандарына серпін береді. Көрсетілген қызығушылық сайлау қоғамның тілектері мен үміттеріне сәйкес билік органдарын құруға жағдай жасайды.

Бесіншіден, саяси бірегейлендіру жеке адамға өз ұстанымдарын нақты білуге, мемлекеттің қоғамдық-саяси өміріне қызығушылық танытуға, манипуляция объектісіне айналмауға мүмкіндік береді.

Алтыншыдан, саяси бірегейлік адамдар айналасында бірігетін қоғамда анықтамалық нүкте болып табылатын адамдардың

анықтамалық тобын қалыптастыруға ықпал етеді.

Саяси бірегейлікті қалыптастыру процесіне бірқатар факторлар әсер етеді, олардың арасында әлеуметтену процесі маңызды орын алады. Әлеуметтену процесінің арқасында адам қоршаған әлемге бейімделеді, осы қоғамның жалпы қабылданған нормаларын игереді, әлеуметтік жүйеге енеді, белгілі бір әлеуметтік рөлдер жиынтығын қабылдамайды.

Әлеуметтену процесінде адам қоғамның саяси құрамдас бөлігімен танысады. Ол мемлекет, оның табиғаты, саяси режимі, идеологиялары туралы алғашқы түсініктер мен білім алады. Бұл процеске бұқаралық ақпарат құралдары, білім беру мекемелері, әлеуметтік топтар, отбасы, жақын орта, ресми органдар мен мекемелер, саяси партиялар мен көшбасшылар, референттер, шіркеу және басқа да қоғамдық институттар қатысады.

Жеке тұлғаның саяси процестердің мазмұнын түсінуіне қарай, мемлекетте болып жатқан оның мемлекеттің саяси өмірінің табиғаты туралы өзіндік идеялары қалыптасады. Осы идеялардың арқасында ол өзін белгілі бір саяси қоғамдастықпен анықтай бастайды, бұл «жеке адамға болып жатқан саяси оқиғалар туралы рефлексияға қажетсіз күш жұмсамай, оларға деген көзқарасты және саяси мінез-құлықтың белгілі бір бағытын оңай қалыптастыруға мүмкіндік береді».

Саяси бірегейлендіруді қалыптастыруда саяси мәдениет, сондай-ақ қоғамда бар саяси мәдениеттің әртүрлі аспектілері маңызды рөл атқарады. Әрбір ел мен қоғамдастық саяси мәдениеттің әртүрлі түрлерімен сипатталады, олар құндылықтарды, көзқарастарды, саяси мінез-құлық үлгілерін анықтайды, олар субъектінің өзін-өзі анықтау үшін саяси күштерді, партияларды, көшбасшыларды таңдауын анықтайды.

Саяси бірегейліктің қалыптасуына әлеуметтік стратификация, жеке тұлғаның әлеуметтік мәртебесі, сондай-ақ оның білім деңгейі айтарлықтай әсер етеді. Бұл

ұстанымдар оның әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орнын, байланыстары мен қарым-қатынас шеңберін анықтайды, оның саяси қалауын қалыптастырады. Бұл аспектілер азаматтық мәдениеттің табиғатын зерттеушілер Г.Алмонд пен С. Вербда көрініс тапты [7, 124 б.]. Атап айтқанда, олар білімді адам, өзін мемлекеттің қоғамдық-саяси өмірі мәселелерінде құзыретті деп санауға болатындығын атап өтеді. Оның алатын әлеуметтік жағдайы да маңызды. Мұның бәрі саяси құзыреттіліктің өсуіне ықпал етеді.

Саяси бірегейлікті қалыптастыру құрылымында әртүрлі рәміздер маңызды орын алады. Саяси рәміздер ретінде мемлекеттік рәміздерді (әнұран, елтаңба, ту), саяси символдық әрекеттерді (таққа отыру, ұлықтау, ант беру, шерулер), өнімдерді бөліп көрсетуге болады. Саяси бірегейліктің қалыптасуына әсер ететін факторлардың ішінде жеке тұлғаның тұрғылықты жері, осы аумақтың мәдени ерекшеліктері, халықтың этникалық және нәсілдік құрамы сияқты факторларды бөліп көрсету қажет. Осы факторлардың барлығы әлеуметтік, экономикалық, саяси және басқа да ерекшеліктермен бірге осы аумақта қалыптасқан саяси бірегейліктің іргелі негіздерін анықтайды. Осылайша, ерекшеленген және сипатталған факторлар көбінесе адамның саяси санасы мен мінез-құлқын анықтайды, бұл оның саяси ерекшелігіне әсер етеді. Бұл факторлар жеке деңгейде ғана емес, сонымен қатар топтық сананы қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Олар, әдетте, саяси бірегейлік қалыптасатын алғышарттар жасайды.

Саяси бірегейлік көп деңгейлі және оның құрылымында саяси басқаруды жүзеге асырумен байланысты институттардың айналасында саяси бірегейлікті қалыптастыруды көздейтін институционалдық деңгейді, оның ішінде әртүрлі мемлекеттік органдарды, саяси партияларды және т.б. этникалық, тілдік, мәдени және т.б. сияқты бірқатар басқа бірегейліктерді қамтитын институционалдық емес деңгейді, саяси

құрылымның бөлігін қамтыды. Бірқатар бөліктері ретінде саяси бірегейлік жағдайларға байланысты бірегейліктер құрылымына енгізіледі. саясаттандырылады және оның құрамдас

Әдебиеттер тізімі:

1. Мансуров, Т.З. Теоретико-методологические подходы к проблеме региональной идентичности в политической науке [Текст] / Т.З. Мансуров // Ученые записки казанского университета Сер. Гуманит. науки. 2011. Том 153, №1. С.181-190
2. Нысанбаев, А. Н. Особенности идентичности казахстанцев в условиях поликультурного общества [Текст] / А.Н. Нысанбаев, Е.Е. Бурова, А. Сайлаубекқызы // Социологические исследования – 2019. – Номер 7. - С. 37-47
3. Курганская, В. Д. Ценности и нормы политической культуры в общественном сознании современного казахстанского общества [Текст] / В.Д. Курганская, В.Ю. Дунаев, А. Сағиқызы // Социологические исследования – 2023. – Номер 6. - С. 94-100
4. Кадыржанов Р. Конструктивизм, примордиализм и определение национальной идентичности Казахстан [Текст] / Р. Кадыржанов // ЭЛ-Фараби 4 (40) 2012 с. 86-94.
5. Тимофеев, И.Н. Политическая идентичность России в постсоветский период: альтернативы и тенденции. [Текст] / И.Н. Тимофеев. – М.: МГИМО-Университет, 2008. – 176 с.
6. Шайкемелов, М.С. Гражданская идентификация как важнейший компонент казахской идентичности [Текст] / М.С. Шайкемелов // Саясат POLICY. - 2010. - № 10. - С. 81-86.
7. Алмонд, Г. Культура гражданина [Текст] / Г. Алмонд, С. Верба // М.: Глобус, 2001. – 260 с.

Материал редакцияға 5.02.23 түсті.

Г.М. Иманбекова – *Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан*

ЗНАЧЕНИЕ ПОНЯТИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ОБЩЕСТВА

Аннотация. Политическая идентичность является одним из основных аспектов развития социально-политического устройства общества. В статье автор рассматривает сущность политической идентичности в формировании структуры общества и политической структуры общества, системы обратной связи между властью и обществом, в повышении политической активности, в формировании референтных групп, способных объединять общество вокруг тех или иных идей и программ, а также объединять и формулировать интересы широких слоев населения. На формирование политической идентичности влияет ряд факторов, среди которых процесс социализации личности, уровень развития общегражданской и политической культуры, особенности социального расслоения, социальный статус личности, а также уровень ее образования, различные материальные и словесные символы, место жительства личности, культурные особенности территории, этнический и расовый состав населения и в статье анализируются важнейшие аспекты политической идентичности как методологической основы определения социально-политической структуры общества.

Ключевые слова: социальная, политическая, идентичность, анализ, исследование, структура, общество.

G.M. Imanbekova –M. Kh. Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan

THE IMPORTANCE OF THE CONCEPT OF POLITICAL IDENTITY AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR DETERMINING THE SOCIO-POLITICAL STRUCTURE OF SOCIETY

Abstract. Political identity is one of the main aspects of the development of the socio-political structure of society. In the article, the author considers the essence of political identity in the formation of the structure of society and the political structure of society, in the formation of a system of feedback between the authorities and society, in increasing political activity, ways to unite society around certain ideas and programs, as well as in the formation of reference groups capable of uniting and formulating the interests. The formation of political identity is influenced by a number of factors, among which the process of socialization of the individual, the level of development of General Civil and political culture, the features of social stratification, the social status of the individual, as well as the level of his education, various material and verbal symbols, the place of residence of the individual, cultural features of the territory, ethnic and racial composition of the population, etc.

Keywords: social, political, identity, analysis, research, structure, society.

References

1. Mansurov, T.Z. Teoretiko-metodologicheskie podhody k probleme regional'noj identichnosti v politicheskoy nauke [Theoretical and methodological approaches to the problem of regional identity in political science] [Text] / T.Z. Mansurov // Scientific notes of Kazan University Ser. Humanit. science. 2011. Volume 153, No.1. pp.181-190
2. Nysanbayev, A. N. Osobennosti identichnosti kazahstancsev v usloviyah polikul'turnogo obshchestva [Features of the identity of Kazakhstanis in a multicultural society] [Text] / A.N. Nysanbayev, E.E. Burova, A. Sailaubekkyzy // Sociological research – 2019. – Number 7. - pp. 37-47
3. Kurganskaya, V. D. Cennosti i normy politicheskoy kul'tury v obshchestvennom soznanii sovremennogo kazahstanskogo obshchestva [Values and norms of political culture in the public consciousness of modern Kazakh society] [Text] / V.D. Kurganskaya, V.Yu. Dunaev, A. Sagikyzy // Sociological research – 2023. – Number 6. - pp. 94-100
4. Kadyrzhanov R. Konstruktivizm, primordializm i opredelenie nacional'noj identichnosti Kazahstan [Constructivism, primordialism and the definition of national identity in Kazakhstan] [Text] / R. Kadyrzhanov // Al-Farabi 4 (40) 2012 pp. 86-94.
5. Timofeev, I.N. Politicheskaya identichnost' Rossii v postsovetskij period: al'- ternativy i tendencii [The political identity of Russia in the post-Soviet period: alternatives and trends] [Text] / I.N. Timofeev. – M.: MGIMO University, 2008. – 176 p.
6. Shaikemelov, M.S. Grazhdanskaya identifikaciya kak vazhnejshij komponent kazahskoj identichnosti [Civil identification as the most important component of Kazakh identity] [Text] / M.S. Shaikemelov // Sayasat POLICY. - 2010. - No. 10. - pp. 81-86.
7. Almond, G. Kul'tura grazhdanina [Culture of a citizen] [Text] / G. Almond, S. Verba // M.: Globus, 2001. – 260 p .

Мақалаға сілтеме: *Иманбекова, Г.М. Қоғамның әлеуметтік-саяси құрылымын анықтаудың әдіснамалық негізі ретінде саяси бірегейлік тұжырымдамасының маңызы [Мәтін] / Г.М. Иманбекова // Dulaty University Хабаршысы. – 2024. - №2. – Б.145-152 <https://doi.org/10.55956/WTDD2789>*